# Heydər Əliyev - 101

**UOT 94(479.24)**

**İSMAYIL HACIYEV**
*AMEA Naxçıvan Bölməsinin sədri, akademik*
**hacıyev.i1951@gmail.com**

## HEYDƏR ƏLİYEV – DÜNYA MİQYASLI SİYASƏTÇİ

DOI: https://doi.org/10.36719/2708-065X/105/5-11

*Məqalədə ulu öndər Heydər Əliyevin dünya miqyaslı siyasətçi olduğu xarakterizə edilmiş, onun siyasətçi kimi yüksək bilik və bacarığına, nəzəri hazırlığına, fəaliyyətinə diqqət yetirilmişdir. Aparılmış təhlillərdən aydın olur ki, dünya siyasətində onun özünəməxsus yeri, rolu və mövqeyi olmuşdur ki, görkəmli dövlət xadimləri, məşhur siyasətçilər müsahibələrində, çıxış və nitqlərində bunu yüksək qiymətləndirmişlər. Təsadüfi deyildir ki, Heydər Əliyevə "dünya siyasətinin patriarxı" kimi qiymət verilmiş, bütün dünyanı idarə etmək qabiliyyətinə malik olan siyasətçi və dövlət xadimi adlandırılmışdır. Ona görə də Heydər Əliyev fenomeni, onun şəxsiyyətinin ucalığı, fövqəladə idarəçilik qabiliyyəti, yüksək intellekti nəticəsində dünyanın görkəmli siyasətçiləri və dövlət xadimləri arasında onun adı həmişə birincilər sırasında çəkilib. Məqalədə bu da vurğulanıb ki, müxtəlif siyasi institutların, sosioloji mərkəzlərin keçirdiyi reytinq sorğularında ümummilli lider dünyanın ən nüfuzlu siyasətçiləri ilə bir sırada göstərilir. Ulu öndər siyasi və dövlətçilik fəaliyyəti ilə uzaqgörən və müdrik siyasətçi olduğunu dəfələrlə təsdiq etmişdir.*

*Açar sözlər:* Heydər Əliyev, uzaqgörən siyasətçi, ağıllı dövlət xadimi, dünya siyasətinin patriarxı, kompüter insan, dünya liderlərindən biri.

***Giriş.*** Azərbaycan xalqının tarixində və taleyüklü məsələlərin həllində müstəsna xidmətləri olan bir sıra tarixi şəxsiyyətlər, görkəmli siyasət və dövlət adamları olmuşdur. Bunlar zaman-zaman xalqımızın tarixində gördükləri böyük işlər və əməllərlə yadda qalmış və unudulmamışdır. Belə tarixi şəxsiyyətlər içərisində Azərbaycan xalqının ümummilli lideri adını qazanmış görkəmli dövlət xadimi, dünya miqyaslı siyasətçi Heydər Əliyevin xüsusi rolu vardır. Çünki dövlət xadimlərindən ancaq bu dahi şəxsiyyət milli lider səviyyəsinə yüksəlmişdir. Milli liderliklə siyasi liderlik keyfiyyətlərinin bir dövlət adamında birləşməsi bəşər tarixində nadir rast gəlinən unikal haldır. Ulu öndər bu iki keyfiyyəti ehtiva etməklə bərabər, fəaliyyət göstərdiyi bütün digər sahələrdə də özünü məhz birinci şəxs kimi, lider kimi təsdiq etmişdir. Bu dahi insan Azərbaycan xalqının yaddaşında qurucu və xilaskar dövlət xadimi, milli lider və xalq məhəbbətini qazanan öndər kimi qalmışdır. Xalqımızın tarixi taleyində, mənəvi, siyasi və ictimai həyatında, dövlət quruculuğunda onun qədər misilsiz xidmətlər göstərən ikinci dövlət adamı tapmaq mümkün deyildir. Bu mənada o, xalqımızın milli iftixarı, ürəklərimizdə özünə yer tapan milli liderimiz, güvənc yerimiz, qürur duyduğumuz və arxa bildiyimiz böyük Azərbaycanlı idi.

***Dünya miqyaslı siyasətçi.*** Görkəmli tarixi şəxsiyyətlər zaman-zaman hər xalqın tarixində, taleyində yaşayır. Və həmin xalq belə şəxsiyyətlərlə fəxr etməklə yanaşı, həm də onlarla daha çox tanınır. Bu da danılmaz həqiqətdir ki, insanlığın bu uca zirvəsinə, dahiliyə çatmaq hər kəsə müyəssər olmur. Azərbaycan xalqının tarixində və taleyüklü məsələlərinin həllində müstəsna xidmətləri olan bir sıra şəxsiyyətlərimiz olmuşdur. Xalqımızın yetişdirdiyi görkəmli şəxsiyyətlər içərisində Heydər Əliyevin müstəsna rolu var. Hər xalq özünün görkəmli şəxsiyyətləri ilə ölməzdir. Heydər Əliyev xalqımızın tarixində həmişəlik qalan, onu dünyada tanıdan belə görkəmli şəxsiyyətlərdəndir.

Heydər Əliyev "… şəxsiyyəti və onun həyatı elə mənalı, elə fəlsəfi, elə müqəddəs məktəbdir ki, bu məktəbin dirilik, əbədiyyət, saflıq, paklıq və halallıq kimi insani keyfiyyətlərindən" [6, s. 12] gələcək nəsillər bəhrələnəcək və milli təntənəyə dərin bir inamla bağlanacaqdır.

"Son yüzillikdə Heydər Əliyev gücündə ağıllı dövlət başçısı Azərbaycanda olmamışdır" (Y.Hovari) [6, s. 12].

Hər cür müqayisənin zərərli olduğunu bilsək də, bir müqayisəni aparmaya bilmirsən: xalqımız və dövlətimiz üçün Heydər Əliyevin etdiklərini başqa şəxsiyyətlərimiz edə bilməmişlər. Ona görə də Heydər Əliyev siyasi tariximizə qurucu və xilaskar kimi daxil olmuş görkəmli dövlət xadimi, ümummilli lider və xalq məhəbbətini qazanan dahi bir şəxsiyyətdir. Xalqımızın tarixi taleyində, mənəvi, siyasi və ictimai həyatında, dövlət quruculuğunda onun qədər misilsiz xidmətlər göstərən dövlət xadimi tapmaq çətindir. Bu mənada o, xalqımızın milli iftixarı, ürəklərimizdə özünə yer tapan milli liderimiz, güvənc yerimizdir.

"Heydər Əliyev şəxsiyyəti öyrənilməmiş dünyadır! Bu nadir dühanın siyasət aləmini bitib-tükənməyən, sahilləri görünməyən ümmana bənzətmək olar" [8, s. 7]. Misilsiz dövlət xadimi kimi ən mürəkkəb, ən ağır, hətta çıxılmaz hesab olunan vəziyyətlərdən Vətən üçün, doğma xalqından ötrü heç kəsin gözləmədiyi ən yaxşı çıxış yolu tapmaq bacarığı Allahın ona bəxş etdiyi vergidir.

"… Heydər Əliyev… iti ağlı, güclü məntiqi, fenomen yaddaşı olan qüvvətli bir şəxsiyyət, sözün həqiqi mənasında kompüter insandır…" (R.Reyqan) [6, s. 13].

*O, "…nəinki Azərbaycanı və Amerikanı, bütün dünyanı idarə edə bilən"… dövlət xadimi (B.Klinton),"…zəmanəmizin görkəmli liderlərindən biridir" (A.Kvasnevski). Onun siyasəti, dahiliyi, böyüklüyü, cəsarəti, qətiyyəti, uzaqgörənliyi, əzəməti, qüruru həmişə xalqımıza mənəvi dayaq olmuş, Azərbaycan xalqına beynəlxalq aləmdə böyük hörmət, nüfuz, şan-şöhrət gətirmiş, "…dünya xalqlarının məhəbbət və hörmətini qazanmışdır" (R.Auşev). O, "XX əsrin görkəmli liderlərindən biri kimi" (Ç.Aytmatov), "…tutduğu bütün vəzifələrdə özünü beynəlxalq miqyaslı… siyasətçi, zəkalı rəhbər kimi göstərmiş»dir" (G.Seleznyov). Təsadüfi deyildir ki, "O bu gün haqlı olaraq Azərbaycanın bütün dünyada hörmət edilən prezidenti" (İ.Rıbkin) və "Azərbaycanı idarə edən… yeganə siyasi xadim"dir (Z.Bjezinski)* [6, s. 13].

Heydər Əliyev tarixə, zəngin təcrübəyə və səriştəyə, xüsusən reallıqlara, həyatın irəli südrüyü tələblərə, inkişafın perspektivlərinə, tez-tez dəyişən həyatın dialektikasına əsaslanıb nəzəri və həyatla bağlı mürəkkəb siyasi situasiyada düzgün mövqeyi müəyyənləşdirməyi bacaran görkəmli dövlət xadimi idi [11, s. 79].

Tarix boyu bir çox siyasət adamları hakimiyyətə can atmış və çox hallarda da buna nail olmuşlar. Lakin bunların bəziləri öz təfəkkür məhdudluqları üzündən son nəticədə diktatorlara, digərləri isə öz iradə zəifliklərı ucbatından ətrafdakıların oyuncağına çevrilmişlər. Məhz bunları nəzərdə tutaraq, böyük fransız mütəfəkkiri Pol Anri Holbax yazırdı: "Hakimiyyət yalnız o vaxt böyük nemət olur ki, onu əldə edən adama təbiət və tərbiyə alicənablıq, qüvvətli ruh, geniş ürək, dərin ağıl, böyük təcrübə vermişdir" [6, s.14]. Nəsrəddin Tusi isə yazırdı: "Hökmranlıq o adama yaraşır ki, cəmiyyət xəstələndikdə onu müalicə edə bilsin. Çünki hökmdar ölkənin həkimi yerində olmalıdır" [6, s.14]. Təbiət və tarixsə öz varlığında bu kimi ülvi keyfiyyətlərin üzvi bir vəhdət halında birləşdiyi fenomenal şəxsiyyətləri çox az-az yetirir. Müasir dünya siyasətinin patriarxlarından olan Heydər Əliyev kimi. Məhz bu keyfiyyətlərin sayəsindədir ki, o öz hakimiyyətini səlahiyyətlərinin gücü ilə yox, şəxsiyyətinin qüdrəti ilə həyata keçirirdi, qarşısındakını zəkası və uzaqgörənliyi ilə ovsunlayırdı. Təsadüfi deyildir ki, dünyanın böyük siyasətçiləri, dövlət xadimləri elm və incəsənət korifeyləri onu "canlı əfsanə", "dahi prezident" adlandırırlar. Elə buna görədir ki, Heydər Əliyev şəxsiyyətinin, müdrikliyinin böyüklüyünü xalqımız həmişə ürəkdən hiss etmiş, bundan qürur duymuş və həmişə fərəh hissi keçirmişdir.

Heydər Əliyev şəxsiyyətinin böyüklüyü və əlçatmazlığı ondadır ki, onun düşüncələri də, əməli fəaliyyəti də təkcə bu günlə məhdudlaşmır, uzaq gələcəyə ünvanlanmış olur. Ona görə də xalqımızın bu günü və sabahı, inamı və etiqadı, şərəf və şöhrəti, ümid və güvənc yeri olan Heydər Əliyev dünyəvi dəyərli bir insan, ölkə rəhbəri, güclü siyasətçi, hər məsələdə onunla hesablaşılan bir insandır [11, s. 105].

Ulu öndər Heydər Əliyev respublikaya rəhbərlik etdiyi illərdə özünü görkəmli dövlət xadimi, fenomen qabiliyyətə və yüksək intellektə malik olan bir insan, uca şəxsiyyət, bütün sahələrə dərindən bələd olan rəhbər, uzaqgörən siyasi xadim kimi göstərmişdir. Dünyanın az-az dövlət xadimlərinə müyəssər olan keyfiyyətlər bu qüdrətli dövlət xadimində tamamilə cəmlənmişdi. Siyasət sahəsindəki uğurlara görə Heydər Əliyev dünya siyasətinin patriarxı adını qazanmışdır. Bu tamamilə təbii səs-

lənir. Çünki, Heydər Əliyev siyasəti incə, düşünülmüş, uzaqgörən, ölçülüb-biçilmiş, real vəziyyətlə şərtlənən, diplomatik səyləri, nəzəriyyə ilə təcrübəni özündə birləşdirən amillərə əsaslanır [13, s.52, 53]. Buna görə də ölkə başçısının bu ağıllı siyasəti Azərbaycan dövlətinə demokratik dəyərləri hər şeydən uca tutan, dünya dövlətləri ilə qarşılıqlı faydalı əməkdaşlıq əlaqələri qurmağa can atan, qonşuları ilə dinc şəraitdə yaşamağa üstünlük verən sülhsevər ölkə imici qazandırdı. "Dövlətə təcrübəli, səriştəli adamlar başçılıq etməlidirlər. Gəmini müəyyən biliyə, təcrübəyə və vərdişlərə malik olan adamlar idarə edə bildiyi kimi dövləti də o qəbildən olan adamlar idarə etməlidirlər" (Sokrat). Ulu öndərin özü isə bununla əlaqədar olaraq göstərirdi ki, "idarəçilik təcrübəsi olmayan adam dövlətə rəhbərlik edə bilməz" [6, s. 15].

Dünyanın çoxsaylı siyasətçilərindən Heydər Əliyevin fərqi ondadır ki, o, bütün istiqamətlərdə düşünmə qabiliyyətinə və peşəkarcasına fikir söyləmək imkanlarına malikdir [15, s.102]. Dünya siyasətçiləri arasında bu cür "dünyəvi düşüncə tərzi"nə malik olan siyasətçilər çox azdır. Elə bu səbəbdəndir ki, Heydər Əliyev fenomeni, hələ 70-ci illərdən dünya ictimai-siyasi fikrinin diqqət mərkəzində olub. Bu gün Heydər Əliyev dünya siyasətçiləri arasında ən çox öyrənilən, sayılan, onunla hesablaşılan və hörmət edilən siyasətçilərdən biridir.

*"Heydər Əliyev gənc siyasətçilərin ağsaqqalı, patriarxıdır" (K.İlyuməjinov), onun "... yeritdiyi siyasət düzgün siyasətdir və öz xalqı üçün düzgün yol seçmişdir" (Ə.H.Rəfsəncani).* Bütün bunlara görə ən böyük siyasət korifeyləri bu dahi şəxsiyyətə hörmət hissi ilə yanaşmış, ona qibtə hissi ilə baxmışlar.

Heydər Əliyev dünyanın nadir, unikal, seçilən siyasət adamı idi. O, dünya siyasətinə təsir etmək gücündə olan lider idi. Liderlər var ki, siyasi fəaliyyət, dövlət idarəetməsi sahəsində uzun illər çalışıb püxtələşdikdən sonra tanınırlar. Elə adamlar da var ki, bu, onlarda fitrən mövcuddur, genlərində kodlaşdırılıb, bir sözlə ilahi vergidir. Buna Allahdan lider deyirlər. Heydər Əliyev məhz ikincilərdəndir. Digər vacib məqam səlahiyyət məsələsidir. Heydər Əliyev tək Azərbaycan səviyyəsində deyil, keçmiş ittifaq səviyyəsində, hətta Qərb miqyasında sözünün keçəri, urvatı olan lider idi. O, beynəlxalq səviyyədə düşünməyi və təhlillər aparmağı bacarırdı. Bu iki məqam onu həmkarlarından əhəmiyyətli dərəcədə fərqləndirən professional cizgilərdəndir. Bu dahi insan tarixi yazan və yaradan, onu yönəltməyi və fövqündə durmağı bacaran, dövlət idarəçiliyi və siyasi təlimlər elminin müntəxəbatını öz fəaliyyəti ilə diqtə edən nadir şəxsiyyətlərdən biri idi. O təkcə güclü təsərrüfatçı deyil, həm də sözlərinin çəkisi və sanbalı olan, kütləni arxasınca aparmağı, auditoriyanı inandırmağı bacaran bir siyasi xadim idi. Heydər Əliyev mahir psixoloq, insan qəlbinin dərin bilicisi idi. Buna görə də onun gələcəyi görmək qabiliyyəti başqalarına, həmkarlarına nisbətən daha güclü idi [15, s. 217]. Tarixi bəsirət, irəlini görmək nadir bir hissdir. Siyasi xadimlərin heç də hamısında bu hiss olmur. Təbiət bu keyfiyyəti yalnız seçilmiş adamlara – zəmanəsini çox-çox qabaqlayan görkəmli mütəfəkkirlərə verir. Nəhəng siyasətçi Heydər Əliyev kimi. O, analitik düşüncə tərzi ilə, çətin vəziyyətlərdə soyuqqanlılığını saxlamaq məharəti ilə, yüksək intellekti, dünya mədəniyyətinə bələdliyi ilə ətrafdakıları heyrətləndirirdi.

Ulu öndəri xarizmatik lider, fenomenal şəxsiyyət adlandırırlar [5, s.13-14]. Müasir siyasi texnologiyalarda lider üçün xarizma məsələsi çox vacib şərt hesab edilir. Heydər Əliyev məhz güclü xarizmatik şəxsiyyət, fenomenal siyasətçi və dövlət xadimi idi. Onun ən böyük gücü dərin, həm də universal biliyində, qətiyyətində, işgüzarlığında, hökmündə, qeyri-adi yaddaşında, tükənməz səbrində, müsahibini təmkinlə dinləmək bacarığında, uzaqgörənliyində, qarşısında qoyduğu məsələni həyata keçirmək qabiliyyətində, müdrikliyində, ən böyük siyasətçi keyfiyyətlərində, mahir diplomat olmasında, həmsöhbətinə təsir etmək gücünə malik olmasında idi. Xeyirxahlıq və alicənablıq, inam və etibar, təmkin və səmimiyyət, zəka, səbat, diqqət və b. cəhətlər Heydər Əliyevin fərdi naturasının özgün çalarları idi.

Heydər Əliyev böyük siyasət üçün yaranan, təkcə bir ölkə miqyasında yox, dünya əhəmiyyətli məsələlərin həllində qətiyyətli sözünü deyə bilən nadir siyasətçi idi [13, s. 53]. Onun bu sahədəki fitri istedadı və fövqəladə qabiliyyəti, hadisələrin və tarixin gedişatını öncə görmək məharəti siyasət aləminə qədəm qoyduğu ilk günlərdən özünü büruzə vermişdir. Təsadüfi deyildir ki, onun atdığı addımlar, irəli sürdüyü problemlər, qəbul etdiyi qərarlar, söylədiyi fikirlər öz aktuallığı, düzgünlüyü və obyektivliyi və hər cəhətdən ölçülüb biçildiyindən ətrafdakıları heyrətləndirmiş, siyasət aləminin patriarxı adını qazandırmışdır. Hətta dünyanın ən görkəmli siyasət və dövlət xadimləri Heydər Əliyevlə

məsləhətləşdiklərini, ondan öyrəndiklərini dönə-dönə etiraf etmişlər. Siyasətçilər bu dahi insanı "liderlərin lideri" adlandırırdılar. Onun siyasətinin gücü nədə idi?!

- Siyasi uzaqgörənliyində, fitri istedadında, müdrikliyində, ölçülüb-biçilmiş qərarlarında, qətiyyətliliyində, siyasi iradəsində, dərin zəkasında, ensiklopedik biliyə malik olmasında, geniş dünyagörüşündə, milli maraqlara əsaslanmasında, tarixi şəraitdən düzgün baş çıxarmasında, zaman və məkan amilini qiymətləndirməsində, dözüm və səbrliliyində, nəzəriyyəyə istinad etməsində və praktik həyatdan baş çıxarmasında – bir sözlə fenomenal şəxsi keyfiyyətlərində idi. Bu dahi siyasətçi zərgər dəqiqliyi ilə, ölçülüb-biçilmiş qərarlar qəbul edirdi. Onun fəaliyyəti haqsız yerə "təftiş" ediləndə belə irad tutulması, "nöqsan deyiləsi" olan bir fakt belə tapa bilməmişlər. Yarım əsrlik siyasi fəaliyyətin qızıl qaydası çoxları üçün təəccüblü idi. Təəccüb və möcüzələr, başqalarını şok vəziyyətinə salan faktlar yüzlərlədir. Elə bu keyfiyyətlər onu başqlarından fərqləndirirdi.

Heydər Əliyev Azərbaycana rəhbərlik etdiyi illərdə uzaqgörən daxili və xarici siyasəti ilə ölkənin nüfuzunu artırmış, hərtərəfli inkişafına nail olmuş, müstəqilliyini əbədi və dönməz etmişdir [9, s.7-24]. Kiçik bir ölkə Heydər Əliyevin uğurlu siyasəti sayəsində dünyada tanınan nüfuzlu bir dövlətə çevrilmişdi. 1993-cü ildə müstəqil Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçilən Heydər Əliyev siyasət aləmində çox güclü, səriştəli və təcrübəli müdrik dövlət xadimi kimi qısa bir müddət ərzində xarici siyasət sahəsində böyük dönüş yaratdı. Dünyanın aparıcı dövlətləri, inkişaf etmiş ölkələri, beynəlxalq təşkilatlar Azərbaycana ciddi diqqət yetirməyə başladılar. O, Qərbə inteqrasiya yolunu tutdu. Ən çətin anlarda belə Heydər Əliyev yenilməz siyasi iradə nümayiş etdirdi, milli dövlətçiliyin, milli mənafelərin ifadəçisi kimi antiazərbaycan, antimilli qüvvələrin qarşısında sipərə çevrildi, Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft, Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz kəmərinin çəkilişi məhz bu böyük insanın qətiyyətli mövqeyinin, uzaqgörənliyinin nəticəsi kimi reallığa çevrildi.

Heydər Əliyev idarəetmənin ustadı, siyasətin kamil bilicisi kimi bütün dünyada məşhur idi. Bu dahi insanın təliminə görə siyasət və uzaqgörənlik qarşılıqlı vəhdətdədir. Böyük öndər deyirdi ki, reallığı düzgün qiymətləndirən, keçmiş təcrübədən yaradıcılıqla istifadə edən, sosial-siyasi və iqtisadi problemlərin bütün spektrini, mürəkkəbliyini nəzərə alan, qəbul olunan qərarların mümkün nəticəsini irəlicədən görməyə imkan verən siyasi xətt hökmən uğur qazanmalıdır. Belə siyasət cəmiyyətin sabitliyinə, irəliyə doğru hərəkətinə və tərəqqisinə xidmət edir.

Heydər Əliyev uzaqgörən və ağıllı siyasətçi kimi nəyi nə zaman deməyi, hansı addımı nə vaxt atmağı bir zərgər dəqiqliyi ilə bacarırdı. Ulu öndər qeyd edirdi ki, "*biz nazik sapın üstü ilə gedirik. Odur ki, biz gərək bu siyasəti o qədər ağılla, o qədər məharətlə aparaq ki, Azərbaycanın milli mənafeləri müdafiə olunsun*" [6, s.30].

Onun siyasəti milli maraqlar üzərində qurulmuşdu. Xalqımızın və dövlətimizin elə bir problemi olmamışdır ki, həmin problemləri kimsə Heydər Əliyev yüksəkliyində dərk etmiş olsun. O, hər hansı problemə həsr olunmuş yığıncaqda məsələyə dərindən bələdliyi, verdiyi suallar, qaldırdığı problem məsələlərlə həmin sahənin mütəxəssislərini belə heyrətləndirirdi. Çünki o, istər sənaye, istər kənd təsərrüfatı, istərsə də elm, maarif, mədəniyyət ilə bağlı məsələlərin müzakirəsində bütün iştirakçıları həmin sahənin əvəzedilməz bilicisi kimi idarə edirdi. Onun kimi təsərrüfatı təsərrüfatçıdan, tariximizi tarixçidən, incəsənətimizi sənətşünasdan, iqtisadiyyatı iqtisadçıdan yaxşı bilən, onun problemlərini həll etməyə istiqamətləndirən ikinci adam tapmaq mümkün deyildir. Heydər Əliyevin mülahizələri problemlərə dərindən bələdlik, hadisələrin məğzinə, səbəb-nəticə əlaqələrinə nüfuz etmək xüsusiyyəti ilə seçilirdi. Heydər Əliyev universal zəkalı, zəngin təcrübəli bir insan idi. Həm də ən mühümü – təcrübə ilə bilikləri məharətlə əlaqələndirməyi bacarırdı. Ona görə də nədən bəhs etsə, onu həmin sahənin ən yaxşı mütəxəssisi kimi təsəvvür edirdin [12, s. 334-335]. Azərbaycanın daxili siyasətini istiqamətləndirən, xarici siyasətini beynəlxalq hüquq normalarına uyğun, məqsədyönlü və tarazlaşdırılmış şəkildə aparan qətiyyətli dövlət xadimi çox hallarda ən tanınmış siyasətçiləri belə təəccübləndirir və onun ağıllı siyasətini birmənalı olaraq qəbul edirdilər. Elə bu cəhətlərinə görədir ki, xalqımız onu əsrin böyük Azərbaycanlısı, xalqın xilaskarı, müstəqil Azərbaycan dövlətinin memarı və Azərbaycanı dünyaya tanıdan insan kimi qəbul edir, hörmət bəsləyir və ürəkdən sevirdi.

Bu da bir həqiqətdir ki, dünyada tanınan, sevilən, şəxsiyyətinə, siyasi və dövlətçilik fəaliyyətinə çox böyük hörmətlə yanaşılan Heydər Əliyev haqqında söz demək, fikir söyləmək o qədər də asan deyildir. Bu gün dünya ictimaiyyəti Azərbaycanı və onun liderini tanıyır, onu minnətdarlıqla xatırla-

yırsa, ünvanına ən xoş sözlər söyləyirsə, yüksək rəyini, fikrini deyirsə, bu özü xalqımız üçün böyük şərəfdir. Biz qürur duyuruq ki, xalqımızın dünyada bu səviyyədə sevilən, hörmət bəslənilən ümummilli lideri olmuşdur.

Heydər Əliyev fenomeni, onun şəxsiyyətinin ucalığı, fövqəladə idarəçilik qabiliyyəti, yüksək intellekti nəticəsində dünyanın görkəmli siyasətçiləri və dövlət xadimləri arasında onun adı həmişə birincilər sırasında çəkilib. Azərbaycan coğrafi cəhətdən kiçik ölkə olsa da, Heydər Əliyevin böyük siyasət adamı olaraq beynəlxalq miqyasda özünü təsdiq etməsinə heç vaxt mane olmayıb. Ən məşhur, tanınmış siyasətçilərin reytinqinin müəyyənləşdirilməsi üçün aparılan beynəlxalq sorğularda, siyasi institutların, sosioloji mərkəzlərin araşdırmalarında Heydər Əliyevin adının birincilər sırasında yer tutması onun siyasətdə, həyatda, dövlətçilik təcrübəsində qazandığı uğurların təsdiqi idi.

Ulu öndərimizin bu nüfuzu onun xalq və ölkə qarşısındakı əvəzsiz xidmətləri, özünün nəsillərə nümunə ola biləcək həyat fəaliyyəti, iti düşüncəsi, əqidə və məsləki ilə, onun rəhbərliyi dövründə Azərbaycanın demokratiya və müstəqillik yolunda atdığı uğurlu addımları ilə bağlıdır. Dünya siyasətçiləri, beynəlxalq ictimaiyyət və xalqımız bu dahi insanı Heydər Əliyev olduğuna görə deyil, vətən və dövlət qarşısında gördüyü böyük işlərə, dünyada təhlükəsizliyin qorunmasına, düzgün və pozitiv inkişafa çalışdığına, siyasi və ictimai fəaliyyətinə görə qiymətləndirmişdir. Bu səbəbdəndir ki, dünyanın ən görkəmli siyasi xadimləri, dövlət rəhbərləri, tanınmış elm və mədəniyyət nümayəndələri Heydər Əliyev şəxsiyyətini yüksək qiymətləndirmiş, ondan çox şey öyrəndiklərini bildirmişlər. Onun haqqında deyilən söz, verilən qiymət bu gün də, sabah da lazımdır, bunlar tariximizin yaddaşına köçürülməlidir.

Heydər Əliyev qlobal düşüncəli, geniş dünyagörüşlü nəhəng bir siyasətçi idi [13, s.104-105]. O, realist bir insan olaraq hadisələrə praqmatik yanaşırdı, tarixi şəraitdən düzgün baş çıxarırdı, ölkənin taleyi üçün uğurlu qərarlar qəbul edirdi. Onun ağıllı və uzaqgörən siyasətində hər şeyin öz yeri və vaxtı var idi. O, beynəlxalq aləmdə tarazlaşdırılmış siyasətin, ölçülüb-biçilmiş fəaliyyətin ustadı idi. Bu dahi siyasət adamı bütün fəaliyyəti boyu müdrik insan, qətiyyətli rəhbər, xalq məhəbbətini qazanan uzaqgörən siyasətçi və ağıllı dövlət xadimi olduğunu təsdiq etmişdir. İnanmaq çətindir ki, dünyada xalqa bu qədər yaxın ikinci bir siyasətçi olar. Siyasətçi üçün lazım olan keyfiyyətlərlə yanaşı, onda idarəetmə keyfiyyətləri, dövlətçilik təcrübəsi ən yüksək səviyyədə idi [2, s.25]. Elə bunlar idi onun siyasətinin ucalığı, aliliyi, uzaqgörənliyi və heyrətamizliyi. Heydər Əliyev siyasəti bütün dünyanı ehtiva edə bilir, düzgün istiqamətə yönəldirdi. Heydər Əliyevin beynəlxalq Atatürk sülh mükafatına layiq görülməsi onun dünyada apardığı sülh siyasətinə verilən qiymət idi. O, dünyanın bütün ölkələri və onların rəhbərləri ilə, hətta məkrli düşmənlərimizlə də "sülh dili" ilə nəinki danışmağı bacarırdı, onlara da bunu aşılaya bilirdi. Ulu öndərimizin ən ali insani keyfiyyətləri, fenomen xarakteri, insanlarla dil tapmaq bacarığı, hərəni öz dilində danışdırmaq məharəti onu tanıyanların sevimlisinə çevirirdi. Hər dövlət xadiminə xas olmayan üstünlüklər ulu Tanrının Heydər Əliyevə verdiyi ən ali keyfiyyətlər idi. Görəsən bəşəriyyət belə nəcib, yüksək intellekti ilə seçilən dövlət xadimləri, siyasət nəhəngləri ilə çoxmu qarşılaşıb?! Təəssüf ki, buna heç də çox rast qəlinməyib. Heydər Əliyev kimi dövlət və siyasət adamları bəşəriyyətin, insanların xeyrinə, sülhün və əmin-amanlığın təmin edilməsinə yetərincə pay vermişlər.

Azərbaycan xalqının ümummilli lideri yüksək bəşəri keyfiyyətlərə, təvazökarlığa, hər şeydən öncə isə demokratik dövlət quruculuğu prinsiplərinə daim sadiq qalan böyük şəxsiyyət idi. O, Azərbaycan tarixində bəlkə də yeganə siyasət adamıdır ki, onun fəaliyyəti yalnız konkret sahələri əhatə etmir, həm də ümummilli və qlobal əhəmiyyətli problemlərin aradan qaldırılmasına xidmət edir. Onun xalq işinə sədaqəti, siyasi müdrikliyi, böyük dövlətçilik təcrübəsi, parlaq hafizəsi, geniş dünyagörüşü, polad iradəsi, mərdanə qətiyyəti, həssas qəlbi, möhkəm səbri, çox hövsələliyi, ədalətli olması, həmişə obyektiv mövqe tutması, yüksək intellekti və ziyalı mövqeyi, dolğun tədbirliliyi və analitik təfəkkürü, sadə davranışı, heyrətamiz enerjisi…- bir dövlət başçısı kimi onun ən yüksək keyfiyyətləri idi. Heydər Əliyevin dərin məntiqli nitqi, natiqlik məharəti, söz seçmək bacarığı, auditoriya ilə ünsiyyət qurmaq səriştəsi onu dinləyənləri məftun edirdi. Onun nitqi dərin və konkret idi, müzakirə olunan məsələni yüksək səviyyədə ümumiləşdirmək bacarığına malik idi. Ulu öndərin nitq və çıxışlarında artıq söz və ifadə, qeyri-dəqiq fakt və rəqəm olmur, fikirlərini son dərəcə cilalanmış şəkildə ifadə edirdi. O, məsələnin mahiyyətini açmağa, mövzunun milli mənafe, dövlətçilik mövqeyindən təhlil etməyə xidmət edən məsələni ustalıqla göstərməyi bacarırdı. Görkəmli siyasətçi üçün uzaqgö-

rənlik, düzgün qərar çıxartmaq nə qədər əhəmiyyətlidirsə, rəvan nitqə, yüksək intellektə, təhlil etmək bacarığına yiyələnmək də bir o qədər vacibdir. Bu cəhətdən Heydər Əliyevə uyğun gələn siyasətçi çox azdır. Ümummilli lider Heydər Əliyevin ictimai-siyasi fəaliyyətinin obyektiv təhlili göstərir ki, o, başqalarından fərqli olaraq qeyri-adi zəkaya, böyük enerjiyə, islahatçı təfəkkürə, yüksək analitik təfəkkürə və yenilməz iradəyə malik siyasətçi idi [13, s. 52]. "Siyasət üçün doğulmuşlar siyasətdən əl çəkdikcə, siyasət onlardan əl çəkmir" - deyimi tamamilə Heydər Əliyevə aid edilə bilər. Ona görə də bir sıra hallarda Heydər Əliyevi "siyasət nəhəngi", "siyasət qrossmeysteri", "siyasət patriarxı"… kimi xarakterizə edirlər. Qüdrətli dövlət xadimi siyasət aləminin müəllimi idi. Onun müəllimliyindən çoxlarına pay düşmüşdür.

Xalqımız qarşıya çıxan hər hansı bir çətin problemlərin həllini, xilaskarlıq missiyasını Heydər Əliyevdə görürdü. Bu, on illərlə formalaşmış fikirdir, özü də doğru və düzgün fikirdir. Ölkəmizin fəxri, mili iftixarımız və liderimiz olan Heydər Əliyev bütün problemlərin həll olunmasının öhdəsindən yüksək səviyyədə gəlmişdir. Çünki o, bir neçə on il bundan sonra görəcək işləri bu gün həyata keçirməyi bacaran nadir keyfiyyətlərə malik uzaqgörən siyasətçi və təcrübəli dövlət xadimi idi. Onun siyasəti ölçülüb-biçilmiş, gələcəyə ünvanlanmış siyasət idi [6, s.172].

Ümummilli lider Heydər Əliyevi dünyanın dəyişmiş insanlar cərgəsinə aid etmək olar. Müasirləri onun gördüyü işləri hələ layiqincə dəyərləndirməyiblər: onun Yer üzünə nə üçün gəldiyini və kim tərəfindən göndərildiyini tam dərk edə bilmək üçün hələ olduqca az vaxt keçib. XX əsr və XXI əsrin başlanğıcının görkəmli siyasətçilərindən və dövlət xadimlərindən biri olan Heydər Əliyevin ibrətamiz həyatı və heyrətamiz siyasi fəaliyyəti gələcək yüzilliklərdə hələ neçə-neçə siyasət adamına istiqamət verəcəkdir.

***Nəticə.*** Bu gün ölkəmiz bu siyasətin uğurlarını hiss edir, onunla yaşayır və faydalanır. Bu siyasətin icraçısı ulu öndərimizin layiqli siyasi varisi cənab İlham Əliyevdir. Onun rəhbərliyi ilə Heydər Əliyev siyasəti yaşayır və uğurla davam etdirilir. Azərbaycan Respublikası Heydər Əliyev siyasəti ilə irəliləyir və yaşayır. Heydər Əliyev siyasəti Azərbaycanın uğurlarının əsasıdır, gələcəyə istiqamətlənmişdir. Onun siyasi kursu dövlət müstəqilliyimizin qorunub saxlanılması və möhkəmləndirilməsi, Azərbaycanın beynəlxalq imicinin yüksəldilməsi, sosial-iqtisadi tərəqqiyə nail olması kimi ağır və taleyüklü məsələlərdə sınaqdan çıxmışdır.

Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə ölkəmizdə bütün sahələrdə aparılan uğurlu islahatlar, əldə olunan nəticələr xalqın sabaha olan inamını qat-qat artırmış, Heydər Əliyev yolunun layiqincə davam etdirildiyinə, memarı olduğu müstəqil Azərbaycanın etibarlı əllərdə olduğuna möhkəm əminlik yaratmışdır. Ulu öndər Heydər Əliyev siyasətinin Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilməsini aydın görən xalqımız bu siyasəti yüksək dəyərləndirir və Prezidentimizin ətrafında daha sıx birləşirlər. Cənab İlham Əliyev ulu öndərin siyasi kursunu layiqincə davam etdirməklə, xalqımızın və dövlətçiliyimizin bu kursun mahiyyətindən doğan milli maraqlarını beynəlxalq miqyasda təmin edir. Heydər Əliyev siyasətinin uğurla həyata keçirilməsi müstəqilliyimizi möhkəmləndirir, dövlətçiliyimizi qüdrətləndirir və nəticədə beynəlxalq aləmdə Azərbaycan Respublikasının rol və nüfuzunu artırır. Heydər Əliyev dünya siyasətinə təsir etmək gücündə olan qüdrətli dövlət xadimi, siyasət patriarxı idi. Təsadüfi deyildir ki, dünyanın bir sıra siyasətçi və dövlət xadimi onu özlərinin müəllimi hesab edirdilər.

ƏDƏBİYYAT

1. Andriyanov V., Mirələmov H. Heydər Əliyev. Bakı, 2008, 559 s.
2. Axundova E. Heydər Əliyev. Şəxsiyyət və zaman. II hissə. Bakı, "Ozan", 2007, 784 s.
3. Axundova E. Heydər Əliyev. Şəxsiyyət və zaman. III hissə. Bakı, "Ozan", 2009, 804 s.
4. Axundova E. Heydər Əliyev. Şəxsiyyət və zaman. VI hissə, II kitab. Bakı, "Ozan", 2013, 496 s.
5. Budaqov B. Heydər Əliyev fenomeni. Bakı, 2002, 144 s.
6. Hacıyev İ. Heydər Əliyev siyasəti: tarix və müasirlik. Bakı: "Elm", 2023, 336 s.
7. Heydər Əliyev. Bakı: "Şərq-Qərb", 2023, 304 s.
8. Heydər Əliyev. İki cilddə. 1-ci cild. Bakı: "Turxan" NPB, 2013, 500 s.
9. Heydər Əliyev. İki cilddə. 2-ci cild. Bakı: "Turxan" NPB, 2013, 704 s.
10. Heydər Əliyev akademik yaddaşda. İstanbul, 2019, 359 s.

11. Həsənov H. Heydər Əliyev. Parlaq, xarizmatik şəxsiyyət haqqında xatirələr. Bakı: "TEAS Press", 2023, 200 s.
12. Hüseynov R. İkinci olmayacaq. Bakı: "Elm və Təhsil", 2023, 1008 s.
13. Qurbanov S. Zamana sığmayan lider. Heydər Əliyevin idarəçilik və varislik fəlsəfəsi. Bakı, 2022, 436 s.
14. Mahmudov Y. Azərbaycan tarixində Heydər Əliyev şəxsiyyəti. Bakı, "Təhsil", 2002, 328 s.
15. Zenkoviç N. Heydər Əliyev. Tale yolları. Bakı, 2007, 608 s.

**ИСМАИЛ ГАДЖИЕВ**
*Председатель Нахчыванского отделения НАНА, академик*

## ГЕЙДАР АЛИЕВ – ПОЛИТИК МИРОВОГО УРОВНЯ

В статье великий лидер Гейдар Алиев охарактеризован как политик мирового уровня, уделено внимание на его высокие знания и умения, теоретическую подготовку и деятельность как политика. Из проведенных анализов становится очевидным, что в мировой политике ему принадлежит особое место, роль и позиция, выдающиеся государственные деятели известные политики высоко оценили это в своих интервью, выступлениях и речи. Не случайно Гейдара Алиева называли "патриархом мировой политики", политиком и государственным деятелем, способным управлять всем миром. Поэтому, благодаря феномену Гейдара Алиева, его величию личности, исключительным управленческим способностям и высокому интеллекту, его имя всегда упоминалось среди выдающихся политиков и государственных деятелей мира. В статье также подчеркивается, что в рейтинговых опросах, проводимых различными политическими институтами, социологическими центрами, общенациональный лидер был указан в одном ряду с самыми влиятельными политиками мира. Великий лидер не раз доказывал своей политической и государственнической деятельностью, что он дальновидный и мудрый политик.

*Ключевые слова:* Гейдар Алиев, дальновидный политик, умный государственный деятель, патриарх мировой политики, человек-компьютер, один из мировых лидеров.

**ISMAIL HAJIYEV**
*Chairman of ANAS Nakhchivan department, academician*

## HEYDAR ALIYEV-WORLD-WIDE POLITICIAN

The article described the great leader Heydar Aliyev as a world-wide politician, focused on his high knowledge and skills, theoretical training and activity as a politician. It is clear from the conducted analyzes that he has a unique place, role and position in world politics, which prominent statesmen and famous politicians have highly appreciated in their interviews and speeches. It is no coincidence that Heydar Aliyev was praised as the "patriarch of world politics" and called a politician and statesman capable of ruling the whole world. Therefore, as a result of the phenomenon of Heydar Aliyev, his greatness of personality, extraordinary management ability, and high intelligence, his name has always been mentioned among the world's outstanding politicians and statesmen. It was also emphasized in the article that the national leader is on a par with the most influential politicians in the world in rating polls conducted by various political institutions and sociological centers. The great leader has repeatedly confirmed that he was a far-sighted and wise politician with his political and statehood activities.

*Keywords:* Heydar Aliyev, far-sighted politician, intelligent statesman, patriarch of world politics, computer man, one of the world leaders.

*Məqalənin redaksiyaya daxil olduğu tarix: 29 aprel 2024-cü il.*
*Məqalənin çapa qəbul olunma tarixi: 03 may 2024-cü il.*